

שמעתא עמיקתא

גליון תרע"ו | פרשת שמות | תשפ"ו | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מותר להזריק זריקה לאביו ואמו

א. איסור חובל באביו ואמו. ב. במקום מצוה. ג. לצורך רפואה. ד. איכא אחר. ה. דאורייתא או דרבנן. ו. איכא אחר עי"י טרחא / בנו בקי יותר. ז. אין אחר בחינם. ח. עירוי וזריקה תוך ורידית או בשריר. ט. מחבר מכשיר אוטומטי.

א. **איסור חובל באביו ואמו**

תנן **בסנהדרין** (פד:) אלו הן המונקין המכה אביו ואמו וגונב נפש מישראל כו'. ותנן עוד שם (פה:) המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה. ואיתא **בגמ'** (פד:) מכה אביו ואמו, מנלן, דכתיב (שמות כ"א: פס' טו) ומכה אביו ואמו מות יומת, וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. ואימא עד דקטיל ליה מיקטל, סלקא דעתך, קטל חד בסייף, ואביו בחנק כו', אלא מדכתיב (שם פס' יב) מכה איש ומת מות יומת, וכתיב או באיבה הכהו בידו יומת, ש"מ כל היכא דאיכא הכאה סתם, לאו מיתה הוא. וכן פסקו **הטשו"ע והרמ"א** (יו"ד סי' רמא סע' א) דהמכה אביו או אמו, בחייהם, חייב חנק.

ואיתא עוד שם : ואימא אע"ג דלא עביד ביה חבורה כו', אמר קרא מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה עד דעביד בה חבורה דכתיב בה נפש, אף מכה אדם עד דעביד חבורה. וכן פסק **הרמ"א** (שם סע' א) דחייב חנק דוקא אם עשה בהם חבורה, אבל אם לא עשה חבורה אינו אלא בלאו, כמו מי שמכה אחד מישראל.

ב. **לצורך רפואה**

ועי' עוד שם (פד:) בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך, רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור, אף מכה אדם לרפואה פטור, רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא, מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא דילמא חביל והו"ל שגגת איסור, א"ה אחר נמי, אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק. והדתנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ ליחוש דילמא חביל והוא לה שגגת סקילה, התם מקלקל הוא, הניחא למאן דאמר מקלקל פטור, אלא למאן דאמר חייב מאי איכא למימר, מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב רבי שמעון היא, ורבי שמעון האמר כל מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה. ו**פרש"י** ואהבת לרעך כמוך - לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו. סילוא - קוץ ישב לו בבשרו. למפתח ליה כוותא - כויה, להוציא ליחה ממנה. אי הכי אחר נמי - לא ליפתח, שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב (דברים כ"ה: פס' א) לא יוסיף פן יוסיף. שגגת לאו - כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא, דקיל. מחט של יד - היא מחט קטנה שתופרין בה בגדים - ניטלת בשבת ליטול בה את הקוץ, ומשום דקתני לה בשבת (קכב:) גבי ושל שקאין לפתוח בו את הדלת, קרי ליה להא קטנה מחט של יד. דילמא חביל - ועביד חבורה בשבת. מקלקל הוא - וכל המקלקלין פטורינן בחלול שבת, דמלאכת מחשבת כתיב, דמלאכת מקלקל אלא ריש, ומקלקל בחבורה ריש נמי לא מחייב אלא במתכוון לכך דהוי צריך לחבלה, אבל הנוטל קוץ א"צ לחבלה וברצונו לא יחבל. וריש שמת ליה מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה - בפרק המצניע (שבת צג:) גבי המוציא את המת במטה, ע"כ.

ד. **איכא אחר**

ויעוי' **ברי"ף** (סנהדרין יט. ברי"ף) שהביא גמ' הנ"ל להלכה בזה"ל : איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו, ואסיקנא רב פפא לא שביק ליה לבריה למישקל סלואמר מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח כוותא, מ"ט דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור, ע"כ. וכן הוא **ברא"ש** (סנהדרין פ"ה סי' א). והנה השמיט את דברי רב מתנא ורב דימי שהתירו לצורך רפואה. ונשמע דס"ל דלעולם האמוראים פליגי אהדדי ופסק לחומרא. וכ"כ **הב"י** (שם) דנ"י מדבריהם שהם סוברים דעובדא דרב ודמר בריה דרבינא פליגי על פשיטותא דרב מתנא ורב דימי וקי"ל כרב ודמר בריה דרבינא. וכ"כ **הרי"ו** (נ"א ח"ד טו ע"ד) בשם **הרי"ף** שאין הבן מקיז דם לאביו.

אולם **הרמב"ן** (תוה"ט ענין הסכנה) הביא דברי הרי"ף וכתב בזה"ל : דאע"ג דמכה אדם לרפואה פטור, ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא, אפ"ה כיון דאיכא אחרינא לא שבקינן לברא למעבד הכי, דלמא חביל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרפואה והו"ל שגגת חנק, אבל למיתח לא חיי' לא בבן ולא באחר, משום דלך כרחו הצריכן להכותו ברפאות ואין לך ברפאות אלא ספק סכנה, מה שמרפא לזה ממיט לזה, ע"כ. ולפי דבריו יוצא דליכא פלוגתא אלא שהאוסרים מיייר בדאיכא אחר והמתירים בדליכא אחר. ועיי"ש מש"כ בתירוץ הראשון, וכתב **הב"ח** (אות ב) דמסקנת הרמב"ן היא כמ"ש באחרונה.

והרמב"ם (ממרים פ"ה ה"ז) פסק דהמקיז דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר פטור, אע"פ שהוא פטור לכתח' לא יעשה, או להוציא סלון מבשר אביו או אמו לא יוציא שמא יעשה חבורה, בד"א כשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא והרי הן מצטערין הרי"ז מקיז וחותר כפי מה שירשהו לעשות, ע"כ. וכת' **הכס"מ** שהרמב"ם ס"ל כהרמב"ן והיינו דאמוראי לא פליגי. וכן נקט **החינוך** (מצוה מה) דלכת' לא יעשה לו רפואה שמביאה לחבורה אם אפשר ע"י אחר. וכן פסק **הטור** (יו"ד סי' רמא). ו**השו"ע** (יו"ד סי' רמא סע' א) לשיטתו בב"י שלמד שהרי"ף והרא"ש מחמירים בכל גוונא, סתם וכתב היה קוץ תחוב לאביו, לא יוציאנו, שמה יבא לעשות בו חבורה. וכן אם הוא מקיז דם, או רופא, לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר, אע"פ שמכוין לרפואה. ו**הרמ"א** כתב על דברי השו"ע בד"א בשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער הרי הוא מקיזו וחותר לו כפי מה שירשהו לעשות. ומהו שלא כתב י"א משמע דס"ל דהשו"ע לא פליג עליו.

אולם **הב"ח** (שם) כת' דלרב מתנא ורב דימי בר חיננא שרי להקיז דם לאביו אפי' איכא אחר ואנן קי"ל כר"פ ומר בריה דרבינא דפליגי עלייהו ואסרי, וכן דעת הרי"ף והרא"ש, ולעולם בדליכא אחר ליכא מאן דאסור ודלא כפירוש הב"י, והכי נקטינן, ע"כ. ועיי"ש בכת' דמלשון הרמב"ם, דבהקצת סם כתב לכת' לא יעשה, ובהוצאת סילוי סתם לא יוציא, מוכח דס"ל לחלק דבהקצת וחתרכת אחר מדינא שרי אלא שלא יעשה קן לכת', דוקא בדאיכא אחר כדמסיים בספא דהני תרתי, ובהוצאת סילוי לא יוציא מדינא. וסיים דמ"מ מהטור מבואר דבכל ענין אסור מדינא כשיש שם אחר, ע"כ.

וכ**הב"ח** בהבנת הרי"ף והרא"ש נקטו **השכנה"ג** (שם הבב"י אות ב) ו**המהריק"ש** (שם). וכן הוא **בחיי"א** (ככל סז אות כט), **בקשו"ע** (סי' קמג אות טו) ו**בבן איש חי** (פרי' שופטים שנה ב אות כד). וכן נקט **המשק ביתי** (אות סט) בשם מרן **חב"י** **בדינא דחיי** (לאוקן דף קצד ע"א), ועיי"ש בשם **המעיל שמואל** (על הרמב"ם שם) שבכל גוונא הבן רשאי לספר את אביו, ושכן עמא דבר. וזה דלא כמ"ש **במושב זקנים** לבעלי התוס' (פרי' דרושש) שאסור לבן לספר את אביו שמא יעשה בו חבורה. וכן הוא **בלקט יושר** (יו"ד עמ' 37) שכתב שבעל התרוה"ד לא הראה לבנו לבלי לו את זקנו, שמא יעשה בו חבורה, ואף שהוא מוחל לו על כך ומסתבר דאין אלא מדת חסידות.

ה. **דאורייתא או דרבנן**

ועי' **בשאלתות** (שאלתא משפטים ס) שהביא דברי השי"ס הנ"ל וסיים דאע"ג דמדאו' שרי חיי' דילמא אתי למעבד חבורה וכן אמרי' האב שמחל על כבודו כבודו מחול הני מילי כבודו, אבל הכאתו וקללתו לא. ומבואר שאיסור זה הוא מדרבנן. וביאר **העמק שאלה** (שם אות ט) דאילו החשש איסור היה מדאו' לא היה מקום לחלק בין חשש איסור לאו לחשש איסור חנק.

וכן **בב"ח** (אות ג) כת' שמדרבנן החמירו היכא דאיכא אחר. ועיי"ש דאפי' בדאיכא אחר אפ"ה קאמרי ר"פ ומר בריה דרבינא דלכת' לא יעשה אלא כדליכא אחר, והכי מפרש לה **הסמ"ג** (לאוקן ר"ט) והכי משמע מלשון הרמב"ם. והכי משמע לישנא דתלמודא לא שביק ליה לבריה וכי משמע ממידת חסידות לא שביק ליה לבריה וכו', ע"כ. ועי' **בתשובות והנהגות** (ח"ב סי' תמג) שכת' דלא גזרו כשיש בזה צורך ועל כן היכן דאיכא צורך ממש שרי.

ועי' **ברמב"ן** דלעיל דהחמירו היכן דאיכא אחר "דלמא חביל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרפואה". והביאו **הכס"מ** (ממרים פ"ה ה"ז), **הב"ח** (שם אות א) ו**הפרישה** (אות ד). ועי' בזה להלן בשם **המנח"ש והשבט הלוי**.

ומבואר **מהשאלתות** דמחילת או"א לא מהני. וכ"כ **הארחות חיים** (א"א אות ב) דהאב שמחל על כבודו כבודו מחול הני מילי כבודו אבל הכאתו וקללתו וצערו לא, ע"כ. וכן דעת **הטו"ר** (ג"ה ס"ה כח). אלא דע"כ **במנ"ח** (סי' מה אות ב) שכת' דלעני"ד דזה שחיבה התורה בהכה אמו או אחיברו היינו דוקא בלא רשות אבל אם אביו ואמו ואומרים לו שיכס או יחביר או תבירו אינו עובר בלאו הזה ואינו חייב מלקות ולא מיתה, עיי' פרק החובל וברמב"ם (חובל פ"ה) לענין ממון אם נותן לו רשות, ע"כ. ועי' בזה **בברכ"י** (יו"ד סי' רמ אות יד ושי"ב אות ח), **בבא"ח** (שם אות כב), **בשד"ח** (מע' הכ"ף כלל אלא), **בחלקת יעקב** (יו"ד סחי' קלא) ו**בצי"א** (ח"ה רמת רחל סי' ה אות יא).

פניני הלכה

שגג ולא התפלל ערבית עד מתי יכול להשלים תפלתו

א. אמרינן **בברכות** (כו:) טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתיים. ומבואר שם (כו:) דמתפלל הראשונה לשם חובה והשניה לתשלומין. וכ"כ לדינא **בטור ובשו"ע** (סי' ק"ח סי"א). וכתב **הב"י** (סי' ק"ח) דאם היפך והתפלל הראשונה לשם תשלומין והשניה לחובתו, לא יצא דתי חובת תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה אחר התפלה של עכשיו. וכ"כ **בד"מ** (שם) דאם היה בדעתו שהראשונה לשם תשלומין לא יצא. וכ"כ לדינא **בשו"ע** (שם סי"א).

אולם **במג"א** (סי"ק ב') כתב להקשות על דבריהם **שמהרא"ש** (פ"ד סי' ב') נ"י דדוקא היכא דגלי דעתיה בתוך התפלה שהתפלל הראשונה לתשלומין, לא יצא, כגון בערבית של מוצאי שבת שלא הבדיל הראשונה והבדיל בשניה, אבל במחשבה בלא חלודה יצא. וכ"כ **בט"ז** (סי"ק ב'). [וכן נ"י להל' **מהחיד"א** (קשר גדול סי' כ"ב פ"א)].

והכרעת **המשנ"ב** דלענין דינא אין לנו אלא דברי המחבר, ומ"מ טוב יותר שבעת שחזור ומתפלל יאמר אם איני מחוייב להתפלל פעם שניה אני מתפלל אותה בתורת נדבה.

והגר"ז (סי"ב) כתב דיש לחוש לדעת החולקין ויחדש בה איזה דבר כשחזור ומתפלל, והובאו דבריו **בכה"ח** (סי"ק ג'). ומאידך יעוי' **בבן איש חי** (קשר פרי משפטים סי"ט) דמסתיתמות דבריו נ"י דס"ל דאף לתנאי דנדבה א"צ.

ב. ואמרינן **בגמ'** (שם ל:) וכמה ישהה בין תפלה לתפלה, רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחון דעתו עליו, וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו. ופי' רש"י (שם) כדי שתתחון - שתהא דתי ממושבת וערוך דבריו לשלון תחינה. שתתחולל - לשון חילוי, והוא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי.

וכתבו **התוס'** (שם ד"ה כדי שתתחולל) דמפ' **ירושלמי** (פ"ד ה"ו) דהיינו כשיפך ארבע אמות. וכ"כ לדינא **בטור ובשו"ע** (סי' ק"ח) דמתפלל שתי תפילות זו אחר זו צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד"א.

מיהו בסי' ק"ח הביא **הב"י** דברי הגהות **הסמ"ק** (סי' י"א אות מ"ד) דהיכא דטעה ולא התפלל ערבית, יתפלל שחרית שתיים, ולאחר שיתפלל תפלת יוצר וי"ח ברכות יתחיל אשרי ואח"כ יתפלל י"ח בשביל ערבית. וכ"כ לדינא **בשו"ע** (שם).

וכתב **הפרישה** (סי' ק"ה) דבסי' ק"ה איירי במשלים שחרית במנחה דא"כ לומר אשרי. אולם **המשנ"ב** (סי' ק"ה סי"א א') כתב דההיא דסי' ק"ה לא משכחת לה אלא בשבח להתפלל מנחה דמתפלל ערבית שתיים להשלמה, דשם אין אומר אשרי. ו**בכה"ח** (לגרי"ח סופר זצ"ל - סי' ס') כתב דהמתחבר דבסי' ק"ה קאי לסי' דנא, אבל בסי' ק"ח כתב דעל הצד הטוב יותר יאמר אשרי כדי להתפלל מתוך שמחה.

וכתב **הלבוש** (סי"א) דיאמר אשרי להפסיק בין תפלה לתפלה, ואחר התשלומין יאמר התחנון שאומרים וסדר קדושה, שכל מה שיוכל להקדים ולסמוך תפילת תשלומין לתפלת חובה יעשה. אולם **בלחם המודות** (ברכות פ"ד אות ה') כתב דאין דבריו מוכרחים, דאע"פ שהסמ"ק והשו"ע לא הזכירו לתחנון, אפשר משום דלא פסיקא ליה תחנון שהרבה ימים יש שאין אומרים בהם תחנון, וקרוב יותר להסמך התחנון לתפלה שבמנה. והביא דבריהם **במג"א** (סי"ק ד').

והכרעת **המשנ"ב** (סי' י"ב) דיאמר התחנון אחר תפלתו הראשונה, דאין להפסיק בין השמונה עשרה לתחנון. וכתב עוד (סי' י"א) דנ"ל דחזרת השי"ע של התפלה החיובית מותר לשמוע קודם, דזה מקרי עדין עוסק בתפלה. ויעוי' **בבן איש חי** (שם) דנראה מדבריו דאומר רק אשרי ומתפלל ההשלמה.

ג. וכן **הרשב"א** (ברכות כו:) דהא דמשלים תפלתו, היינו דוקא בזמן תפלה, לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו, אבל שלא בזמן תפלה לא. דאלי"כ מאי מתפלל ערבית שתיים ומתפלל מנחה שתיים דקאמר, לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות, אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה. ע"כ. והביא דבריו **בב"י** (סי' פ"ט ק"ח). וכ"כ **השו"ע** (סי' ק"ח סי"א) דהא דמשלים התפלה שהפסיד, דוקא בזמן תפלה, אבל בשעה שאין זמן תפלה לא.

ו. איצק אהר ע"י טרחה / בנו בקי יותר

יזש לזון מה בבל איצק אחר, וכונן היכן שיש משום טרחה וכדו'. ולכאו' י"ל דבכה"ג חשיב כליכא אחר וכתין זה מצינו **לחלקת מחוקק** (ההיי"ט סב ס"ק א) דטורח גדול הוי כדיעבד. וכ"כ **הב"ש** (ס"ק ד) ע"י התרוה"ד. וכן הוא **ביד מלאכי** (ס"י קנל) וע"י בדבר יהושע (ח"א ס"א ס"ק א) שהוכיח ע"י **המ"א** (ס"י יג ס"ק ח) בענין מ"ע שאם יש רק מחוץ לעיר חשיב אין לו. **והמנח"מ** (ח"א ס"א כז) כת' דלכאו' י"ל כיון דהאיסורא היכא דאיכא אחר נלמד מר"פ ומר ברי' דרבינא דלא שבקו לברייהו להוציא סילוי כ"י ואלו הענינים ל"ה מעשה אומן כ"י, ושכיחי בקיאים לעשות זאת בכל עת ובנקל, כה"ג אסור לבן לעשות, אבל היכא דצריכים לרופא, לאו בכל עת ובכל זמן אפשר להגיע לרופא, ובזה כשאמרו אצל הרופא שיש שם אחר, הכוונה שהוא ומוזמן על אתר כמו בנו. ועיי"ש שצ"ע **לדע"ה** (שפתיחה לס"י א אות א) שהוכיח שטרחה חשיב כהפסד. וכן הביא הגמיה שם בשם **הטור** עה"י (רש פרי צו).

וכת' **הערוה"ש** (ס"י רמא אות ו) שאם הוא עושה בטוב יותר מאחר ואביו חפץ בו יכול לעשות, ע"כ. **והשבט הלוי** (ח"י ס"י קנט) כת' שאם יש להניח דהבן הבקי יעשה פעולת הרפואה יותר טוב פשיטא דדינו כליכא אחר ומותר לכתחלה.

ז. אין אחר בהינם

יזש לזון בבוונא דאיכא אחר אבל לוקח שכר, אם בכה"ג חשיב ליכא אחר. והנה מצינו **בנמוק"י** (יבמות כח: ברי"ף) בשם **הריטב"א** (שם פט: ד"ה והתניא) בדין כהן שהולך בדרך ורואה מת מצוה שאין לו קובריה, שיש עליו מצוה להטמא לו, שאפילו אם יכול לשכור אנשים שיקברו אותו במקומו, א"צ לשכור, אלא הוא בעצמו נטמא אם ירצה. וכן פסק **הרמ"א** (יו"ד ס"י שעת סע' א), ולפי"ז י"ל דק"ו בני"ד דהו"ל כליכא אחר. ובפרט דמצות כבוד או"י"א קיי"ל בסימן ר"מ סע' ה' שמאכילו ורמקו משל אב ואם, ואם יש לו. אלא דיש לדחות דשאני התם דאיכא היתר להטמא ועל כן א"צ להוציא ממון ע"י"מ שלא להטמא, משא"כ בני"ד דחכמים אסור היכן דאיכא אחר. וע"י **בשד"ח** (דברי חכמים ס"י לט ד"ה ובגיליון) שבבאר דאע"פ שצריך לתת את כל ממונו שלא לעבור על לאו כמ"ש בס"י תרנ"ו, מ"י"מ כיון שהתורה התירה להטמא למת מצוה בכה"ג, א"כ אינו אלא מקיים מצוה וא"צ ליתן שכר בכה"ג. ולפי"ז אדרבה לכאו' יש להביא ראייה משם לאסור דלולי דהוי מצוה היא צריך לשכור אחרים. וש"מ **בתשובות והנהגות** (ח"יב ס"י תמג) שרצה להוכיח כן. אולם אכתי יש לדחות דשאני הכא דאין זה אלא חומרא מדרבנן ולפי **הב"ח** הוי איסור ממדת חסידות.

והיפה ללב (ח"י יו"ד ס"י רמא אות ג) כתב דאף אם יש שם אחר והוא בשכר ובנו עושה בחינם וגיח"ל לאב בחינם רשאי, ועיין **משק**

ביתי (אות סט), ע"כ. וכן נקט **הגשר החיים** (ח"יב ס"י א אות ג) משום שהבן אינו מחויב לשכור מומחה ולשלם משלו דנקטינן "משל אבי" א"י"כ לגבי ידידה הרי זה ליכא אחר. וכן דעת **החלקת יעקב** (ח"יב ס"י לט) וכמו שפצינו בכמה מקומות דרבנן במקום פסידא הקילו, ואע"פ דאין להשוות גזירות חכמים בני"ד כנר' אין האיסור חמור כ"כ, דבב"י קורא לזה האיסור רק מידת חסידות וכנ"ל, ויש לו גם סברת המנ"ח דבמחל האב מחל וכנ"ל, וגם הכסף פסידא א"כ מקרי יש לו אחר.

והנה משי' לצרע דעת המנ"ח, ע"י לעיל דברים פלגי עליו. **והנה צבי** (יו"ד ס"י קצז) כת' על סברת **הגשר החיים** דאע"פ שאינו מחויב

להוציא כסף לכבוד אב, הרי זה שייך רק אם כבר נסתלק ממנו גוף חיוב המצוה, אבל לפי"מ דקיי"ל דאי ליכא אחר המצוה חוזרת אליו והאי גברא במצות כבוד קאי ומחויב לעשות זה, או ע"י עצמו או ע"י אחר, הדבר דומה לאב שהודיע לבנו הנמצא במקום רחוק שיבוא אליו להאכילו ולהשקותו והבן קשה לו לבוא רגלי מרחק רב שכוה, דבודאי מחויב להוציא כסף ולנסוע לאביו,דאע"פ דכיובד אב אינו משל, מ"מ הכסף שהוא משלם לגרמיה הוא דעביד שלא יצטרך לכתת רגליו ויהיה מעונה בדרך כחו, כן הוא כאן, ע"כ. וכסברת ההר צבי **התשובות והנהגות** (ח"יב ס"י תמד ד"ה מיהו) בשם **הרב מבריסק זצ"ל**.

אבל הגרש"א זצ"ל (שמות אברהם יו"ד ס"י רב) דחה דברי **ההר צבי** דגרי' דהצלתו משגגת חתן אינו דומה להוצאות נסיעה כיון דהשגגת חנק הוא ג"כ רק משום אביו שלא להכשל. וע"י **במנח"מ** (ח"א ס"י לב) הסכים לדברי הגשר החיים. **והשבט הלוי** (ח"י ס"י קנט) כת' דמלשון הרמב"ם באיכא אחר או ליכא אחר יותר משמע בכל אופן דאיכא אחר לא יטפל הבן, מ"י"מ יראה דכיון דאין בזה אלא

מהיות טוב דאנו חוששים לכתח' שלא לבא לחבלה שלא לצורך רפואה, וא"כ אין כאן נדון של הצלה מלאו גמור וא"כ גם אם נחמיר דאע"פ שלקח שכר יש לו דין איכא אחר יראה דא"צ ליתן אלא שכר מטפל הרגיל אבל להפריז בממון הרבה ודאי דלא צריך, ע"כ. **והמנח"מ** (ח"א ס"י כז) כת' דבכה"ג דלכמה פוסקים לא הוי רק חומרא בעלמא יש לצרף להתיר צד זה לקולא.

ה. עריו וזריקה תוך ורידתו אין בשריר

ובענין גדר "חבורה" לענין זה איתא **בירושלמי** (סנהדרין פ"י ה"א) איזו חבורה כחבורת שבת (או) כחבורת נזקין, אין תימר כחבורת שבת אפילו לא חיסר, ואין תימר כחבורת נזקין עד שעה שיחסר. ועיי"ש שהספק לא נפשט.

אולם בבלי **ב"ק** (נפ) איתא החורש את אביו נהרג לפי שאי אפשר לחרישה בלא חבורה טיפתא דדמא נפלה ליה באודניה. וכן פסק **השו"ע** (יו"ד ס"י רמא סע' א). ומבואר דאף אם לא חיסר חיוב. ולפי"ז י"ל דדין חובל באו"י הוא כחובל בשבת **מבואר בטשו"ע** (ס"י שש סע' ה) דחייב אם יצא דם או נצרר אע"פ שלא יצא הדם. וכ"כ **במנח"מ** (ח"א ס"י כז) דפשוט הגמ' דידן אם יצא דם אפי' יצא דם מבפנים כעין הכהו על אזנו וחרשו הוי חבורה, וגם בהוצאת סילוי ומפתח בועה ליכא אלא חשש חבלה דהוצאת דם, וש"מ דהוה כעין חבורת שבת, ובחובל בשבת קיי"ל דחייב אם יצא דם או נצרר אע"פ שלא יצא הדם, ע"כ.

ועי' **בקול גדול** (למחר"ם תביב ס"י מג שכת' שחקתא דם מותרת בשבת לצורך חשאבי"ס כי הדם מיפקד פקיד בוורידים, ואע"פ דא"א שלא תצא טיפת דם מחמת חבורה, מ"י"מ לענין שבת פטור דמתעסק הוא אצל נטילת נשמה. ובני"ד י"ל דאסור דאיכא דם חבורה וחובל באביו ואמו, ומבואר בש"ס דלעיל דלא מהני איש מתכוין בענין זה. וכעין זה כת' **המנח"מ** (ח"א ס"י כז אות ג). וע"י בסמוך בשם **השבט הלוי** ולפי דבריו יש לדחות את דברינו. וע"י **בשמעתא עמיקתא** גליון תקמ"ח שרבים חולקים על **הקול גדול**.

אלא **שבגשר החיים** (שם) יצא להתיר זריקה בין בשריר בין בוריד כי ע"פ הרוב אין הזריקה עושה חבורה המבוארת בהלכות שבת, ועוד דבכה"ג אין לחוש לשמא יחבול יותר מן השעיור כי כל מומחה ורגיל עושה אותן הזריקות בשעיור שאמר הרופא. ועיי"ש (שם עמ' יג אות ד בסיוכם) **שבשל הר צבי** ערער ע"ז כי הוא דבר המצוי שיוצא דם ע"י הזריקות. וכת' **הגשר החיים** דכל זה שייך במהות הזריקה הנעשית בתוך הגידין, ולא בכל סתם זריקות הנעשות בתוך הבשר שע"פ רוב אין זה דבר המצוי שיוצא דם. ועיי"ש שמ"מ היקל אף בזריקה בוריד שאר הצדדים כגון שהאב ניח"ל שהבן יעשה בחינם וכי'.

והמנח"ש (ח"א ס"י לב) כת' ע"י סברת **הר"ן בחידושו** (שם פד:) שכל האיסור להקיז דם לאביו הוא שמא יעשה חבורה ללא צורך, היינו שיחשוב ליטול הסילוא ויחבול במקו"א, וכ"כ גם הלבוש ועוד פוסקים שהחשש הוא שמא יחבול יותר ממה שצריך, א"כ גבי זריקתו שפ"י רוב אין זה עושה כלל חבורה מסתבר שאין להחמיר.

אלא דעי' **בשבט הלוי** (ח"יב ס"י קיב אות ג וחי"י ס"י קנט) שהביא סברת הר"ן וכת' דלפי דבריו אם אדם אחר כבר כיון את המחט לוריד הראוי היה מקום להתיר שמישנין הבן ויגמור את ההקזה או זריקות הרגילות בזמנינו דאולי מה שמעמיק ונכנס יותר משהו ממה שצריך אינו בגדר חבלה שלא לצורך כיון דהוא בשעת עסק הרפואה ממש ובלא"ה א"א לצמצם בענין זה, אבל מסתימת לשון שאר הראשונים דלעלמא יחבל בו יותר מן הראוי משמע דגם כה"ג אסור, ע"כ. **והמנח"מ** (ח"א ס"י כח אות ו) חלק על הגשר החיים דגם בזה מצוי שמתאדם העור והוי כמו נצרר הדם. **[והתשובות והנהגות** (ח"יב ס"י תמג) כת' לצרף לקולא דינינם אלו היכן שהאב מחלל שבת בפרהסיא דאין בו איסור חנק כמבואר בסנהדרין (פה) דדוקא בעושה מעשה עמך חייב, ולא מצינו שגזרו אלא בשגגת חנק, וכיון שאינו מתכוין לכך מותר, ואף אי נימא שדינו כתינוק שנחבש מ"מ במציאות אינם עושים מעשה עמך, ע"כ].

ט. מחבר מכשיר אוטומטי

ויש לעיין האם הבן רשאי לחבר לאביו ולאמו מכונה המוציאה דם באופן אוטומטי כמו שמצוי אצל חולי סכרת, דאם מוציא לאחר זמן הוי גרמא ואף כשמוציא מיד י"ל דלמא דמי לעלות דחשיב מצמצם.

וע"י **בגשר החיים** (שם אות ג) שדן בזה. **והמנח"ש** (ח"א סס"א לב) כת' בתשובה לבעל הגשר החיים, דהעמדת עלוקה (והעמדת תחבושת מוציאה דם) היתר גמור לעשות אפי' איכא אחר מוטעם פשוט, כיון שאח"כ יכול האב לסלקו מעליו הר"ז דומה להא דדחפו לתוך המים או לתוך האור ויכול לעלות משם או להניח לו גחלת על לבו שיכול לסלקו פטור. וע"י **בהר צבצי** (שם) שנקט נמי להקל כי מצמצם אינו חייב אלא לענין רציחה. וע"י **בשמעתא עמיקתא** גליון תרל"ה שהארכנו בענין מצמצם.

מ'ס קטא ר'דיניא

א' המכה את אביו או אמו, בחייהם, חייב חנק. ודוקא אם עשה בהם חבורה דהיינו שיצא דם או נצרר אע"פ שלא יצא הדם, אבל אם לא עשה חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל. **ב'** היה קוץ תחוב לאביו, לא יוציאנו, שמא יבא לעשות בו חבורה. וכן לא יקיי דם לאביו ולא יחתוך לו אבר, אע"פ שמכוין לרפואה. ג' מותר להזריק לאביו או לאמו זריקה בשריר (אם יודע איך לעשות כן) כיון שאינו עושה חבורה, אולם להזריק זריקה בוריד יש להמנע כיון שבדרך כלל מוציא דם. ד' מותר לחבר להם מכשיר הדוקק ומוציא דם באופן אוטומטי. ה' בן רשאי לספר את אביו ואין לו לחוש שמא יבוא לידי חבלה. ו' איסור להקיז להם דם וכי' הוא כשיש איש שיכול לעשות במקום הבן או חבת, אבל אם אין שם אחר והוא מאצטער הררי הוא מקיזו וחותר לו כפי מה שירשהו לעשות. ז' אם יש אחר אלא שאפשר להשיגו כן טרחה חשיב כליכא אחר. ואם האחר דורש שכר לדעת חלק גדול מהפוסקים נחשב כליכא אחר. והמקיז יש לו על מי לסמוך. ח' אם הבן עושה טוב יותר מאחר ואביו חפץ בו מותר.

ומהב"ב בס"י פ"ט נ"רי דכוונת הרשב"א דאם טעה ולא התפלל שחרית, לא מצי להתפלל אחר חצות, כיון דאינו זמן תפלה, אלא ממתין לזמן מנחה ואז משלים. אולם **הב"ח** שם כת' דכוונת הרשב"א דצריך להתפלל תפלת החובה והתשלומין יחד, ולא שיתפלה החובה בזמן מנחה גדולה והתשלומין בזמן מנחה קטנה. ולא מיירי כלל מדין אחר חצות. וכ"כ **בט"ז** (ס"י פ"ח ס"ק א). וכדבריהם כתב **לדינא בפר"ח** (ס"י ק"ח) דדוקא בעודו עוסק בתפלתו והעיקרית יכול להשלים התפלה ששכח. והכרעת **המשנ"ב** (ס"ק ט"ו) דאף דלכת' בודאי צריך לזהר להתפלל ההשלמה תיכף אחר תפלת החיוב, מ"י"מ בדיעבד אינו מעכב כל שלל עבר זמן תפלה.

והחי"ח (פ"חז"ב ס"י ק"ח קו"א אות א), קשר גדול ס"י כ"י ס"ה) כתב דאם הפסיק והלך לעסקיו קודם שהשלים תפלתו, כיון דיש חולקין בזה יתפלה השניה בתורת נדבה. **ובכה"ח** (ס"ק כ"א) הוסיף יחדש בה דבר. ד. והנה **בפמ"ג** (משכ"ב ס"ק ג) כת' להסתפק במי שלא התפלל ערבית, ועבר ד' שעות מן היום ונזכר מיד שסיים שחרית סוף ד' שעות, אי ישלים ערבית, כיון שאם לא התפלל שחרית מתפלל עד חצות כבס"י פ"ט ס"א, א"כ עדיין לא עבר זמן ב' תפילות מקרי ומשלימה לערבית קודם חצות (וכיוצ"ב נסתפק **הצ"ח** (ברכות כז:)). ופשט ספקו **מהלבוש** (ס"ק ד) דכתב דאין משלים מנחה אחר חצות הלילה, וא"כ כ"ש כאן.

וכ"כ **בדרה"ח** (ס"י ע"ג ס"י"ח) דאם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית ב' רק עד ד' שעות שהוא זמן הראוי ונוטל שכר תפלה בזמנה. מיהו הוסיף דאם גם שחרית לא התפלל עד אחר ד' שעות, יתפלל אז ב' כיון דהוא עוסק בתפלה. ע"כ.

והמשנ"ב (ס"ק ט"ו) הביא **לדינא דברי הפמ"ג**, והדר כתב בדבה"ח הוסיף דבר חדש שלא נזכר בשאר אחרונים דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ד' שעות דצריך להתפלל ב' כיון שעוסק בתפלה. וכדברי הפמ"ג כתב **החי"ח"א** (פ"חז"ב ס"י ק"ח ס"ק ב) משמיה **זאלפסי זוטא** כ"תי ריש תפלת השחר, טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים, ומסתברא לו דדוקא עד ד' שעות ותו לא, טעה שחרית מתפלל מנחה ב' והכא נמי עד פלג המנחה ותו לא. עכ"ל. מיהו החי"ח"א גופיה השיג על דבריו דמסתמות הפוסקים לא משמע הכי, גם סוגיין דעלמא לאו הכי. ע"כ.

וכ"כ **במקור חיים** (ס"ק ג) דיכול להשלים עד חצות. וכן הוא **בחי"ח"א** (כלל כ"ז ס"ח). ולזה נוטין דברי **ערוה"ש** (ס"י:). וכן נר' **מהכה"ח** (ס"ק י"א).

ונראה דאם רוצה להוציא עצמו מן הספק יתפלל ויתנה דאם לא מהני תפלתו להשלמת תפלת ערבית הרי היא תפלת נדבה [וטוב שיוסיף לחדש בה דבר].

העולה לדינא - א. שכח ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, הראשונה לשחרית והשניה לתשלומין. ויסמוך תפלת ההשלמה לתפלת הנדבה, אלא שיאמר אשרי ביניהם. ודעת המשני"ב דישלים תפלתו אחר חזרת השי"צ ואמירת תחנון. **ב.** בדיעבד אף אם לא סמך תפלת התשלומין לתפלת החיוב, יכול להשלים תפלתו כל זמן תפלה. וי"א בדאופן זה יתנה דאם אינה עולה לתשלומין הרי היא תפלת נדבה. ג. י"א דאחר ד' שעות אינו יכול להשלים תפלת ערבית. וי"א דאם התפלל שחרית אחר ד' שעות יכול אף להשלים תפלתו. וי"א שבכל אופן דיכול להשלים תפלתו עד חצות היום. וטוב שיתנה שאם אינה עולה לתשלומי ערבית הרי היא תפלת נדבה.

כתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית בעלזא אדומים

פניני מוסר

עניני שבת קודש

טעם שינוי התפילות בשבת - "יומה שתקנו בשבת ג' עניני תפילות וביום טוב לא תקנו אלא אחת "אתה בחרתנו",

מפני שאלו שלש תפילות כנגד שלש שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו שמוכיח מתוכו, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה, ואתה אחד כנגד שבת שלעתיד". (טור ס"י רצ"ב)

- יו"רמזו במילת 'ישבת', השי"ן מורה על השבת לעתיד יום שכולו שבת, ב"יית בראשית, תי"יו תורה". (הגהת ר"א בן הגר"א בחידושו בב"ק לב:)

- יו"ייל מפני ששבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן, אתה קדשת על שם חידושין שנותן החתן לכלה, ואח"כ ישמח משה על שם שמחת החתן בכלה, ואח"כ מוסף על שם הנוספות שמוסיף החתן על כתובת הכלה, או אי נמי על שם שמקריבין קרבנות כעין סעודות מצוה, ואח"כ אתה אחד על שם שמתייחד החתן עם הכלה". (אבודרהם, תפילות שבת)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **הצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

להצלתח התורם ומשפחתו © | שמענתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503